

บทคัดย่อ

อวทาน : ความศรัทธาต่อพระพุทธรองค์

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อรายงานผลการศึกษาลักษณะเฉพาะของโครงเรื่องอวทาน จำนวน 50 เรื่องในอวทาน-กัลปโลกของเกษมณทระ โดยการศึกษาข้อมูลดังกล่าวนี้ ผู้เขียนได้ใช้การวิเคราะห์เรื่องเล่าประกอบกับทฤษฎีโครงสร้างนิทานของวลาดีมีร์ พรอพพ์

อวทานและชาตกานั้นแม้จะเป็นเรื่องเล่าเหมือนกัน แต่มีความแตกต่างกัน ขณะที่ชาตกบาลีสั้นส่วนใหญ่มีการเล่าเรื่องไม่แตกต่างกัน คือเล่าถึงแนวปฏิบัติของพระพุทธรองค์ในอดีตชาติที่สมควรเป็นแบบอย่างแก่คนทั่วไป ส่วนอวทานเป็นเรื่องราวที่พระพุทธรองค์เล่าถึงกรรมดีและกรรมชั่วในอดีตชาติของบุคคลอื่น และเน้นผลของกรรมดีและกรรมชั่วที่สืบเนื่องมาถึงชาติต่อมา โดยที่อวทานส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่พระพุทธรองค์ทรงเป็นผู้เล่าในสมัยพุทธกาล แต่ก็มีอวทานบางเรื่องที่มีเหตุการณ์เกิดขึ้นหลังสมัยพุทธกาล ในบรรดาอวทานเหล่านี้ มีเรื่องการศรัทธาต่อพระพุทธรองค์ พร้อมทั้งการได้เห็นพระพุทธรองค์เป็นส่วนสำคัญในเรื่อง

ผลการศึกษาอวทานในอวทาน-กัลปโลกแสดงให้เห็นว่า อวทานที่มีเหตุการณ์เกิดขึ้นในสมัยพุทธกาลจะมีพระพุทธรองค์ทรงเป็นผู้เล่าเรื่องแบบพยานผ่านการหยั่งรู้ และมี "การศรัทธา" เป็นพฤติกรรมหลักของเรื่อง ซึ่งจะนำไปสู่การเข้าเฝ้าพระพุทธรองค์ ส่วนอวทานที่มีเหตุการณ์เกิดขึ้นในสมัยหลังพุทธกาล พฤติกรรมหลักยังคงเป็น "การศรัทธา" แต่ผ่านการยึดมั่นในพุทธธรรมที่จะส่งผลดีตามมา

อาจกล่าวได้ว่า การศรัทธาต่อพระพุทธรองค์นั้นเป็นส่วนสำคัญของอวทาน และส่งผลให้เกิดการปรารถนาที่จะได้เข้าเฝ้าพระพุทธรองค์ แม้จะเป็นอวทานที่มีเหตุการณ์เกิดขึ้นหลังสมัยพุทธกาล ตัวละครหลักที่บรรลุธรรมขั้นสูงแล้ว ก็ยังปรารถนาที่จะได้เข้าเฝ้าพระพุทธรองค์ สรุปได้ว่าอวทานที่เป็นวรรณคดีพุทธศาสนาของกลุ่มที่แยกจากเถรวาทนั้นเน้นการศรัทธาที่พระพุทธรองค์มากกว่าที่พระธรรมของพระองค์ เพื่อ

แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงความเชื่อที่ว่า การศรัทธาพระพุทธรองค์จะนำความเปลี่ยนแปลงที่ดีมาสู่ชีวิต

Abstract

Avadana : Faith in the Buddha.

The purpose of this article is to provide a report on a Study of the Plots of the Fifty Avadanas, as detailed in Kshemendra's Avadana-Kalpalata. The study employed the data contained within the Fifty Avadanas to conduct a narrative analysis in terms of V.L. Propp's Structure of Folktale Theory.

Although Jatakas and Avadanas are both Buddhist stories, they are not exactly alike. Whereas the Pali Jatakas almost invariably describe the exemplary conducts of the Buddha during his past existence, the Avadanas are generally stories in which the Buddha relates the good and bad deeds of others, posthumously. Most of these Avadanas were supposed to have originated from the Buddha himself, during his mortal lifetime, however, there are a few Avadanas which are told to have originated after the Buddha's Parinirvana and in these tales faith in the Buddha, either previously and independently acquired or acquired under the persuasive influence of the Buddha's personality, plays a strong part.

The analysis shows that the Avadanas in Avadana-Kalpalata, in which the Buddha acts as the witness and narrator, put a lot of emphasis on 'faith' as the key element ('function' in Propps' terminology) of the story, thus leading to an audience with the Buddha. In other Avadana stories, which are supposed to take place after Buddha transcends life, the key elements are (again); faith, followed by observing the Buddhist dharma and obtaining good consequences out of such observance.

It may be said that faith in Buddha is the key element of the Avadana

stories, and that the desire to have an audience with the Buddha will naturally follow. Even in post-Buddha Avadana stories the major characters, who have obtained higher dharma, still wish to have an audience with the Buddha. From the above it is possible to conclude that the Avadanas, of the Buddhist sects that have separated themselves from the Theravada Buddhist Sangha, put more emphasis on faith in the Buddha than on the Buddhist dharma, They do so because they are strongly convinced that faith in Buddha will bring superior transformation into their life.

อวทาน : ความศรัทธาแต่พระพุทธรองค์

สุมาลี ลีประเสริฐ*

อวทานเป็นวรรณคดีพุทธศาสนาที่มีรูปแบบคล้ายกับชาดก คือมีปัจจุบันวัตถุ อดีตวัตถุ และสโมธาน แต่อวทานเป็นวรรณคดีพุทธศาสนาของนิกายสรวาสติวาทที่เริ่มมีแนวคิดแตกต่างกับเถรวาทตั้งแต่หลังการสังคายนาครั้งที่ 2 (ประมาณ พ.ศ. 100) และพัฒนาก่อตั้งเป็นสรวาสติวาทอย่างชัดเจนเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 3 คือ หลังการสังคายนาครั้งที่ 3 ที่มีพระเจ้าอโศกเป็นองค์อุปถัมภ์ และได้มีความเจริญอยู่ทางตอนเหนือของอินเดีย โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่มถุราและกัศมีระ

สรวาสติวาทเป็นกลุ่มพุทธศาสนาที่มีคัมภีร์ครบถ้วนทั้งพระวินัย พระสูตร และพระอภิธรรมที่เรียบเรียงขึ้นใหม่เป็นภาษาสันสกฤต แต่ยังมีแนวคิดใกล้เคียงกับเถรวาทวรรณคดี คำสอนของกลุ่มนี้จึงจัดเป็นคำสอนที่มีแนวคิดแบบเถรวาทผสมมหายาน และถือเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนามาสู่แนวคิดของพุทธศาสนาฝ่ายมหายานในที่สุด (Dutt 1978 : 220, 222, 249) ด้วยเหตุที่สรวาสติวาทมีแนวคิดใกล้เคียงกับเถรวาทนี้เอง จึงอาจทำให้อวทานมีรูปแบบคล้ายกับชาดก โดยน่าจะรับอิทธิพลมาจากชาดกที่เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางแล้วพัฒนาให้มีลักษณะเฉพาะ เพราะการนำวรรณคดีคำสอนที่เป็นที่รู้จักมาดัดแปลงแล้วเผยแพร่ออกไปตามแนวคิดใหม่ของตนย่อมทำให้เป็นที่ยอมรับได้ง่ายกว่าการใช้รูปแบบคำสอนที่ไม่เป็นที่คุ้นเคย อวทานจึงกลายเป็นวรรณคดีคำสอนที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางไม่น้อยกว่าชาดกในเวลาต่อมา อีกทั้งภายหลังจากได้มีการรวมเรื่องชาดกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอวทานด้วย จึงทำให้อวทานมีเรื่องจำนวนมาก

การที่พุทธศาสนากลุ่มสรวาสติวาทนำชาดกที่เป็นวรรณคดีคำสอนประเภท

*อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

หนึ่ง (genre) ของเถรวาทไปรวมเป็นส่วนหนึ่งของอวทาน (sub-genre) นั้น จึงไม่อาจทำให้ทั้งอวทานและชาดกกลมกลืนเป็นหนึ่งเดียวกันได้ ด้วยยังเห็นได้ว่าอวทานและชาดกเป็นวรรณคดีคนละประเภทกัน เพราะอวทานหมายถึง เรื่องราวของบุคคลที่มีความศรัทธาต่อพระพุทธรองค์ได้แสดงการกระทำต่างๆ และพระพุทธรองค์ได้ตรัสอธิบายว่าการกระทำนั้น เป็นผลมาจากการกระทำในอดีตชาติและจะส่งผลถึงการกระทำในอนาคตชาติด้วย การกระทำของบุคคลที่เชื่อมโยงกันทั้งอดีต ปัจจุบัน และอนาคตนี้เรียกว่ากรรม จะเห็นได้ว่าลักษณะของอวทานดังกล่าวมีความแตกต่างกับชาดก เพราะชาดกจะหมายถึงเรื่องราวในอดีตชาติของพระพุทธรองค์ เมื่อครั้งที่ยังทรงเป็นพระโพธิสัตว์ซึ่งหมายถึงบุคคลที่ตรัสรู้เป็นพระพุทธรเจ้า โดยในชาดกนั้นมักจะมีหมายเป็นไปทางสัตว์ หรือบุคคลที่ฉลาด มีคุณธรรม มีสติปัญญาสามารถช่วยเหลือผู้อื่น

การนำชาดกมารวมไว้ในอวทาน แต่ได้เรียกเรื่องชาดกเหล่านั้นว่า อวทาน เห็นได้จากทิวาวทานที่เป็นวรรณคดีรวมอวทานยุคแรก (ประมาณพุทธศตวรรษที่ 7-8) ได้รวมเรื่องชาดกไว้ เช่น มานธาดาวทาน กนกวรรณาวทาน และสุธนกุมาราวทาน เป็นต้น ทั้งสามเรื่องที่ถูกกล่าวถึงเป็นตัวอย่างนี้ เป็นเรื่องชาดกหรือเรื่องราวในอดีตชาติของพระพุทธรองค์ แต่ถูกนับรวมว่าเป็นเรื่องอวทาน ลักษณะเช่นนี้ วรรณคดีรวมอวทานยุคหลังจึงนำมาเป็นต้นแบบ ดังอวทาน-กัลปปลตาที่ เกษเมณฑระกวีชาวภาคีมิระได้เรียบเรียงขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 16 ในจำนวนเรื่อง 107 เรื่องที่เกษเมณฑระเรียกว่าอวทานนั้น มีชาดกรวม 40 เรื่อง¹ เช่น วิทวันตราวทานที่เป็นเรื่องของพระเวสสันดร หรือสุธนกินนรยวทานที่เป็นเรื่องของพระสุธนกับนางมโนหร้าที่คนไทยคุ้นเคยกันดี เป็นต้น แม้ว่าวรรณคดีรวมอวทานยุคแรกและวรรณคดีรวมอวทานยุคหลังจะมีการรวมเรื่องชาดกของเถรวาทไว้ และกล่าวโดยรวมว่าชาดกเป็นอวทาน หากเมื่อได้พิจารณาเนื้อเรื่องแล้วก็จะพบว่าทั้งชาดกและอวทานมีความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด เพราะชาดกเน้นเรื่องความเชื่อมั่นในการทำความดีเพื่อให้ได้พระโพธิญาณ แต่อวทานเน้นเรื่อง

¹ในวิทยานิพนธ์ "การศึกษาเรื่องอวทาน-กัลปปลตาของเกษเมณฑระ : ความสัมพันธ์ของเรื่องสุธน-กินนรกับวรรณคดีไทย" ผู้เขียนได้แบ่งประเภทของเรื่องในอวทาน-กัลปปลตาออกเป็น 5 ประเภท คือ ชาดก อวทาน อวทานผสมชาดก พุทธประวัติ และหลักกรรม ซึ่งทุกเรื่องเกษเมณฑระเรียกว่าอวทาน อวทานในความหมายของเกษเมณฑระจึงเป็นเรื่องราวที่กว้างขวางกว่าวรรณคดีรวมอวทานในยุคแรกที่มีเฉพาะชาดกและอวทาน

ความศรัทธาต่อพระพุทธรองค์เพื่อให้พระพุทธรองค์ทรงนำพาไปสู่ความหลุดพ้น

การดำเนินเรื่องส่วนที่สำคัญของอวทานจึงอยู่ที่ปัจจุบันคือสมัยพุทธกาล หรือ อาจมีสมัยหลังพุทธกาลบ้างแต่ไม่มากนัก ขณะที่ชาตกจะดำเนินเรื่องส่วนที่สำคัญอยู่ที่อดีตในสมัยอดีตชาติของพระพุทธรองค์ ฉากในเรื่องอวทานและชาตกจึงต่างกัน เพราะอวทานเน้นในส่วนที่ดำเนินเรื่องในปัจจุบันวัตถุ ขณะที่ชาตกเน้นส่วนที่ดำเนินเรื่องในอดีตวัตถุ หากที่คล้ายกันคือในส่วนที่เป็นอดีตวัตถุจะมีพระพุทธรองค์ทรงเป็นผู้เล่าเรื่องเหมือนกันคือ ในอวทานพระพุทธรองค์ทรงเล่าเรื่องในฐานะพยาน (witness-narrator) ที่ทรงหยั่งรู้เหตุการณ์ในอดีตชาติของตัวละครหลัก โดยพระองค์ไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ในอดีตนั้น ส่วนชาตก พระพุทธรองค์ทรงเล่าเรื่องอดีตของพระองค์เองในฐานะที่ทรงเป็นตัวละครหลัก (character narrator) แต่ไม่ได้ทรงเปิดเผยตัว จนมาเผยในตอนท้ายคือในส่วนของสมเอนาน

การที่พระพุทธรองค์ทรงเล่าเรื่องทั้งในฐานะพยานที่ทรงหยั่งรู้เรื่องราวของบุคคลอื่น และเรื่องราวในอดีตชาติของพระองค์เองได้นี้ ก็ด้วยพระองค์ทรงเป็นผู้มีทศพลญาณ โดยเฉพาะบุพเพนิวาสานุสติญาณคือ การทรงระลึกชาติได้ และจุตูปปาตญาณคือ การทรงหยั่งรู้จุดและอุบัติของสัตว์ทั้งหลายอันเป็นไปตามกรรม และด้วยการหยั่งรู้ความเป็นไปของสรรพสัตว์นี้ ในอวทานบางเรื่องพระพุทธรองค์ได้ทรงแสดงให้เห็นด้วยว่าทรงรู้ถึงกาลอนาคตจึงทรงพยากรณ์อนาคตชาติของสรรพสัตว์ไว้ด้วย ฉะนั้น อวทานส่วนใหญ่จึงมีเนื้อเรื่องส่วนที่เป็นอดีตวัตถุ และอวทานบางเรื่องจึงมีเนื้อเรื่องส่วนที่เป็นการพยากรณ์ ลักษณะเช่นนี้ทำให้เห็นความแตกต่างของอวทานที่แม้จะมีรูปแบบที่รับอิทธิพลมาจากชาตก แต่มีการดัดแปลงให้ต่างไปจากชาตกทั้งในด้านของผู้เล่าเรื่อง และฉากของเรื่อง

ในบทความนี้ผู้เขียนจึงได้นำผลการศึกษาเรื่องอวทานจำนวน 50 เรื่อง ในอวทานกัลปตามานำเสนอให้เห็นลักษณะเฉพาะของอวทานที่แตกต่างกับชาตกได้ชัดเจนขึ้น โดยการศึกษาเรื่องอวทานนี้ ผู้เขียนได้นำทฤษฎีโครงสร้างนิทานของวลาดิมีร์ พรอพพ์มาประยุกต์ใช้กับโครงเรื่องของเรื่องเล่าบันเทิงคดี ด้วยอวทานมีจำนวนมาก และมีลักษณะเป็นเรื่องเล่าแบบนิทานที่เกิดในวัฒนธรรมเดียวกัน เพราะตามแนวคิดของพรอพพ์เห็นว่านิทานที่เกิดในวัฒนธรรมเดียวกันจะมีการดำเนินเรื่องด้วยเหตุการณ์หรือพฤติกรรม (function) ตามลำดับที่ซ้ำๆ กันของตัวละครที่เปลี่ยนไป “พฤติกรรม”

ในความหมายของพรอพพ์จึงหมายถึงการกระทำที่ไม่ให้ความสำคัญว่าใครเป็นผู้กระทำ และกระทำอย่างไร แต่ต้องมีผลต่อการกระทำอื่นที่เชื่อมโยงต่อกันในเรื่อง และพฤติกรรม จะต้องเป็นค่านามที่บ่งบอกถึงการกระทำ เช่น การห้ามหรือการต่อสู้ เป็นต้น (Propp 2000 : 21) พฤติกรรมจึงเป็นการกระทำที่สำคัญและมีความหมายต่อการดำเนินเรื่องที่ เชื่อมโยงเป็นเหตุเป็นผลต่อกันตามลำดับ ไม่ใช่พฤติกรรมทั่วไป เช่น การยืน การกิน การพูด เป็นต้น พรอพพ์เห็นว่าพฤติกรรมที่คนรัสเซียรู้จักในนิทานมหัศจรรย์ (fairy tale) มีเพียง 31 พฤติกรรม โดยพรอพพ์ได้แทนค่าพฤติกรรมด้วยตัวอักษร เช่น พฤติกรรมที่ 1 แทนค่าด้วย หมายถึง การออกจากบ้านของสมาชิกคนหนึ่งในครอบครัว พฤติกรรมที่ 8 แทนค่าด้วย A หมายถึง พฤติกรรมของตัวโกงในรูปแบบต่างๆ เป็นต้น

ลำดับของพฤติกรรมที่ส่งผลถึงกันนี้ อาจข้ามบางพฤติกรรมได้ แต่สลับกันไม่ได้ โครงสร้างของพรอพพ์จึงแตกต่างกับโครงเรื่องในเรื่องเล่าบ้านเท็งคดีที่ให้ความสำคัญที่ ความเป็นเหตุเป็นผลกันของเหตุการณ์ โดยไม่สนใจเรื่องลำดับเวลา หรือจำนวน เหตุการณ์ อย่างไรก็ตาม ในความแตกต่างก็เห็นลักษณะร่วมกัน คือ ทั้งโครงสร้างของ พรอพพ์และโครงเรื่องของเรื่องเล่าบ้านเท็งคดีต่างให้ความสำคัญเรื่องความเป็นเหตุเป็น ผลของการเกิดพฤติกรรมหรือเหตุการณ์เพียงแต่โครงสร้างจะเล่าว่าพฤติกรรมหนึ่งส่งผล ต่อพฤติกรรมหนึ่งตามลำดับเวลาเท่านั้น ขณะที่โครงเรื่องไม่จำเป็นต้องเล่าตามลำดับ เวลา ทฤษฎีโครงสร้างนิทานของพรอพพ์นี้ จึงสามารถนำมาปรับใช้เพื่อศึกษาโครงเรื่อง ของอวทานในอวทาน-กัลปลดตาได้ เพราะเมื่อได้สำรวจเรื่องในเมืองต้น ก็พบว่าแต่ละ เรื่องมีตัวละครเปลี่ยนไป และมีเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นเหตุเป็นผลซ้ำๆ กันโดยที่ บางเหตุการณ์อาจไม่เป็นไปตามลำดับเวลา สอดคล้องกับโครงสร้างของพรอพพ์และ โครงสร้างของเรื่องเล่าบ้านเท็งคดี

การศึกษาโครงเรื่องของอวทานในอวทาน-กัลปลดตานี้ ผู้เขียนจึงนำทฤษฎีของ พรอพพ์มาประยุกต์ใช้เพื่อทำความเข้าใจการเรียบเรียงโครงเรื่องของอวทานในอวทาน-กัลปลดตาวามีลักษณะเช่นไร และเหตุใดเกษเมนทระจึงเลือกโครงเรื่องเช่นนั้น ทั้งนี้ ผู้เขียน ได้ใช้แนวทางการจำแนกพฤติกรรมของพรอพพ์เป็นเกณฑ์ คือใช้คำเรียกพฤติกรรมเป็น ค่านามที่บ่งบอกถึงเหตุการณ์ที่เป็นการกระทำของตัวละคร โดยผู้เขียนกำหนดขึ้นเอง จำนวนของพฤติกรรมและชื่อเรียกพฤติกรรมจึงแปรไปตามลักษณะเฉพาะของโครงเรื่อง แต่ละประเภท ไม่ใช่ตามที่พรอพพ์กำหนดไว้อย่างจำกัด ทั้งนี้ อาจมีพ้องกันบ้างบาง

พฤติกรรม และเพื่อให้เข้าใจความหมายของพฤติกรรมได้ทันที ผู้เขียนจึงกล่าวถึงพฤติกรรมโดยไม่แทนค่าด้วยตัวอักษร

โครงเรื่องของอวทานในอวทาน-กัลปลดตา

อวทานในอวทาน-กัลปลดตาของเกษเมนทะระแบ่งโครงเรื่องได้ 2 ลักษณะ คือ โครงเรื่องที่มีโครงสร้างแบบขาดก และโครงเรื่องที่มีโครงสร้างแบบอวทาน

โครงเรื่องที่มีโครงสร้างแบบขาดก มี 5 เรื่อง คือ เทวาวตาราวทาน ศารีปุตรปรวรัชยาวทาน บัทมาวตยวทาน กปิลาวทาน และวิฑูรราวทาน 3 เรื่องแรก เป็นเรื่องของบุคคลสำคัญในสมัยพุทธกาลคือ ภิกษุณีอุบลวรรณา พระศาปริบุตร และพระนางยโสธราตามลำดับ ทั้ง 3 เรื่องนี้ จะมีปัจจุบันวัตถุ อดีตวัตถุ และสโมธาน การดำเนินเรื่องที่ยาวและสำคัญอยู่ที่อดีตวัตถุเช่นเดียวกับขาดกทั่วไป แต่ตัวละครหลักไม่ใช่พระโพธิสัตว์ ส่วนอีก 2 เรื่องนั้นเป็นเรื่องของผู้ที่ทาบปาจึงได้รับผลกรรมมาเกิดเป็นสัตว์รูปร่างประหลาดที่ได้รับการชี้แนะทางธรรมจากพระพุทธองค์จนได้พ้นจากบาปกรรมโดยทั้ง 5 เรื่องนี้พระพุทธองค์ทรงหยั่งรู้และเล่าเรื่องในอดีตของตัวละครหลักโดยไม่ได้ทรงเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ในอดีตนั้น เพื่อให้เห็นโครงเรื่องของอวทานลักษณะนี้ได้ชัดเจนขึ้น จึงขอยกตัวอย่างจากเรื่องกปิลาวทาน และวิฑูรราวทาน ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 โครงเรื่องที่มีโครงสร้างแบบขาดกที่มีพฤติกรรมหลักตรงกัน

พฤติกรรมหลัก	กปิลาวทาน	วิฑูรราวทาน
การเข้าเฝ้าพระพุทธองค์	ริมฝั่งแม่น้ำวัลคุมตี เมืองไวศาลี มีมกร 18 หัว หน้าเหมือนสิงโต ตัวเหมือนช้าง ดินอยู่ในแหของชาวประมง พระพุทธองค์ตรัสเรียกว่ากปิละ	ริมฝั่งแม่น้ำอชิรวตี เมืองศราวาสตี มีสัตว์รูปร่างประหลาดกำลังร้องอย่างเจ็บปวดเพราะถูกหนอนกัดกิน พระพุทธองค์ตรัสเรียกว่าวิฑูระ

ตารางที่ 1 (ต่อ)

พฤติกรรมหลัก	กบิลาวทาน	วิฑูรราวทาน
การถวายเป็นอภินิหาร	พระพุทธองค์ตรัสว่าที่กบิละต้องทรมาณเช่นนี้ก็เพราะผลกรรมในอดีตชาติ กบิละจึงได้กราบทูลถามถึงผลกรรมในอดีต	พระพุทธองค์ตรัสว่าที่วิฑูระต้องทรมาณก็เพราะผลกรรมในอดีตชาติ พระอานนท์จึงกราบทูลถามถึงผลกรรมในอดีตของกบิละ
การเผยแพร่เรื่องราวผิดบาปในอดีต	กบิละผู้ปราดเปรื่องชนะการโต้วาทะเหนือนักปราชญ์ทั้งปวง มารดาจึงยุยงให้ไปโต้วาทะกับภิกษุ เมื่อกบิละทำตามก็ต้องพ่ายแพ้กลับมา กบิละจึงไปศึกษาธรรมจากภิกษุ และได้ออกบวชเผยแผ่ธรรมอย่างผิดๆ โดยไม่ฟังคำห้ามปรามของภิกษุ เมื่อทั้งคู่ตายไปจึงตกนรก และกบิละก็ต้องมาเกิดเป็นนगर	พระเจ้าวิฑูระแห่งเมืองอุชชยีนี ทรงเห็นเหล่าสนมนั่งฟังธรรมของพระปัจเจกพุทธเจ้า จึงทรงสั่งโบายสนมทำให้เกิดเป็นสัตว์รูปร่างประหลาด ถูกหนอนกัดกิน และต้องตกนรกอีก 1 กัลป์ จนไปเกิดเป็นจันฑาล ขณะออกล่าสัตว์จะฆ่าพระปัจเจกพุทธเจ้า เมื่อชดใช้กรรมที่ยาวนานจึงเกิดเป็นสาวกของพระศาสดาอุตตระ และได้จาริกไปในอุทยานของพระเจ้ากาตีเหล่าสนมได้เข้าไปลักการะ พระเจ้ากาตีทรงริษยาจึงทรงสั่งเผาสาวกนั้น
การเข้าใจธรรม	เมื่อกบิละได้ฟังพระธรรมเทศนาก็ประพัตติตนอยู่ในธรรม เมื่อตายไปจึงเกิดเป็นเทวดาในชั้นจตุมหาราชิก และได้มาเข้าเฝ้าพระพุทธองค์เพื่อฟังธรรมอีกจนได้บรรลุโสดาปัตติผล	เมื่อวิฑูระและคนอื่นๆ ได้ฟังเรื่องราวในอดีตของวิฑูระแล้ว ก็เข้าใจเรื่องอกุศลกรรม และมุ่งที่จะสร้างกุศลกรรม

จากตารางข้างต้นนี้ จะเห็นว่าอวทานทั้ง 2 เรื่องนี้ มีพฤติกรรมหลักตรงกัน และมีตัวละครหลักชุดเดียวกันคือสัตว์รูปร่างประหลาด อันเป็นผลกรรมจากอดีตชาติ โดยในตอนท้าย พระพุทธองค์ได้ทรงใช้พระธรรมชำระล้างจิตใจทั้งคู่ ทั้ง 2 เรื่องนี้มีการปรับ

โครงสร้างต่างไปจากชาดกคือไม่มีสโมธาน เนื่องจากการถามถึงอดีตเป็นส่วนที่ระบุชัดเจนว่าต้องการทราบอดีตของผู้ใด เกษเมณฑระคงเห็นว่าไม่จำเป็นต้องมีสโมธานอีกก็เข้าใจได้

การนำโครงสร้างของชาดกมาใช้เล่าเรื่องอวทานนี้ พบว่าเกษเมณฑระใช้กับอวทานเพียง 5 เรื่องจาก 50 เรื่อง อาจเป็นเพราะโครงสร้างแบบนี้เป็นรูปแบบเก่าที่ยังมีความใกล้เคียงกับชาดกอยู่มาก และพบในคัมภีร์มหาวัสตฺของนิกายโลโกตตรวาทฝ่ายมหาสังฆิกะที่แยกจากเถรวาทเป็นกลุ่มแรกตั้งแต่การสังคายนาครั้งที่ 2 โดยโลโกตตรวาทยังคงเรียกเรื่องที่ทำให้ความสำคัญที่ส่วนอดีตว่าชาดก แม้ว่าเรื่องนั้นจะไม่ใช่อดีตชาติของพระพุทธองค์ก็ตาม

โครงเรื่องที่มีโครงสร้างแบบอวทาน มี 45 เรื่อง แบ่งเป็น โครงเรื่องที่เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี และโครงเรื่องที่เปลี่ยนแปลงในทางที่ไม่ดี

1. โครงเรื่องที่เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี คือโครงเรื่องที่จบด้วยเหตุการณ์ที่ดี โครงเรื่องลักษณะนี้ หากแบ่งตามสมัยที่เกิดเหตุการณ์ในเรื่องแล้ว แบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือโครงเรื่องที่ดำเนินเรื่องในสมัยพุทธกาล และโครงเรื่องที่ดำเนินเรื่องในสมัยหลังพุทธกาล

1.1 โครงเรื่องที่ดำเนินเรื่องในสมัยพุทธกาล คือโครงเรื่องที่มีเหตุการณ์ในส่วนปัจจุบันเกิดขึ้นในสมัยพุทธกาล และส่วนใหญ่ตัวละครหลักมีโอกาสได้เข้าเฝ้าพระพุทธองค์ แบ่งตามลักษณะของตัวละครหลักได้ 2 ลักษณะ คือ โครงเรื่องที่ตัวละครหลักศรัทธาพระพุทธองค์ และโครงเรื่องที่ตัวละครหลักเปลี่ยนมาศรัทธาพระพุทธองค์

1.1.1 โครงเรื่องที่มีตัวละครหลักศรัทธาพระพุทธองค์ คือโครงเรื่องที่ตัวละครหลักส่วนใหญ่ศรัทธาพระพุทธองค์ตั้งแต่เริ่มแรก โครงเรื่องแบบนี้ มี 27 เรื่อง อวทานที่มีโครงเรื่องเช่นนี้ จะเล่าเรื่องตั้งแต่ความเป็นมาของตัวละครหลักจนกระทั่งตัวละครหลักได้เข้าเฝ้าพระพุทธองค์ และพระพุทธองค์ทรงจัดปัญหาหรือความสงสัยเรื่องต่างๆ ให้หมดไป อวทานที่มีโครงเรื่องแบบนี้ มีพฤติกรรมหลัก คือ ก. ความเป็นมาของตัวละครหลัก ข. การศรัทธาพระพุทธองค์ ค. การได้เข้าเฝ้าพระพุทธองค์ ง. การบรรลุลหรรณ/การได้รับสิ่งดี จ. การกระทำในอดีต/การจะได้รับสิ่งดีในอนาคต

ในส่วนของความเป็นมาของตัวละครนี้ตามแนวคิดของพรอเพอร์ตี้ไม่ได้จัดเป็นพฤติกรรม แต่เป็นสิ่งที่นิทานส่วนใหญ่จะกล่าวถึงในตอนต้น ในอวทานก็พบว่า

เป็นดังที่พรอพท์กล่าวไว้ และเพื่อให้เห็นความต่อเนื่องกันของโครงเรื่อง ผู้เขียนจึงนำมากล่าวรวมไว้กับพฤติกรรมหลักด้วย ส่วนพฤติกรรมหลักข้อ ง. ที่มีทั้งพฤติกรรมการบรรลุนิพพานและการได้รับสิ่งดี เนื่องจากอวทานบางเรื่อง เมื่อตัวละครหลักได้เข้าเฝ้าพระพุทธรองค์แล้ว บ้างก็ได้บรรลุนิพพาน บ้างก็ได้รับสิ่งดี ๆ ในชีวิต หรืออาจเกิดขึ้นทั้ง 2 ประการ และพฤติกรรมข้อ จ. ที่มีทั้งการกระทำในอดีต และการจะได้รับสิ่งดี ๆ ในอนาคต นั้น หมายถึงอวทานเรื่องนั้นอาจเป็นเรื่องที่พระพุทธรองค์ทรงเล่าถึงเหตุที่บรรลุนิพพานหรือการได้รับสิ่งที่ดีนั้นมาจากผลของการกระทำในอดีต หรือการกระทำดีถวายพระพุทธรองค์นั้นจะเป็นเหตุให้ได้รับผลดีในอนาคต ตามลักษณะของเรื่องอวทานที่มีอดีต วัตถุประสงค์หรือมีการพยากรณ์อนาคต โครงเรื่องของอวทานประเภทที่ตัวละครหลักมีความศรัทธาพระพุทธรองค์นี้ มีตัวละครหลักแบ่งเป็น 2 กลุ่มคือ บุคคลสำคัญในสมัยพุทธกาล และผู้มีศรัทธาทัวไป

ตัวละครหลักที่เป็นบุคคลสำคัญในสมัยพุทธกาลนี้ มีทั้งที่เป็นพระสาวกรูปสำคัญ ได้แก่ เรื่องโสทรณโกฏิภิกขณาวทาน โสทรณโกฏิวิญญูสาวทาน ปุณณาวทาน ยโสทรวาทาน และมหากาศยปาวทาน หรือเป็นผู้อุปถัมภ์พุทธศาสนา ได้แก่ เรื่องชโยติษภวาทาน อามรपालยวาทาน และเชตวันประติตราหวาทาน หรือบุคคลสมมุติให้เป็นพระสาวกที่เป็นเอหิภิกขุ ได้แก่ เรื่องหิรัณยปถณยวาทาน เพื่อให้เห็นลักษณะพฤติกรรมหลักของอวทานดังกล่าวได้ชัดเจนขึ้น จึงจะกล่าวถึงเรื่องยโสทรวาทานเป็นตัวอย่าง ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2 โครงเรื่องที่ตัวละครหลักเป็นบุคคลสำคัญในสมัยพุทธกาล

พฤติกรรมหลัก	เหตุการณ์
ความเป็นมาของตัวละครหลัก	สุประพุทธะได้อธิษฐานขอบุตรจากต้นไทร พระอินทร์จึงขอให้เทวดา สุมติซึ่งใกล้เวลาจุติมาเกิดในครรภ์ของนางลลิตา สุมติยอมทำตามแต่มีเงื่อนไขว่าขอเกิดเป็นผู้ฝึกไฟในธรรม เมื่อนางลลิตาคลอดทารกออกมาทุกอย่างก็ส่องแสงเรืองรอง และทารกก็มีฉัตรรัตนะเกิดมาพร้อมกันด้วย ทารกจึงได้ชื่อว่ายโสทะ

ตารางที่ 2 (ต่อ)

พฤติกรรมหลัก	เหตุการณ์
การศรัทธา พระพุทธรองค์	ยโศทะสนใจทางธรรม แต่สุประพุทธระป้องกันทวุกวอิททังไมให้ยโศทะออกบวชโดยจัดเวรยามเฝ้าทุกคืน หากครั้งหนึ่งยโศทะได้พบพระพุทธรองค์จึงเกิดความศรัทธายังและพระอินทร์ได้เนรมิตศพผู้หญิง เน่าเปื่อยให้ยโศทะได้เห็น ภาพดังกล่าวทำให้ยโศทะปลงสังเวช ตกกลางคืนก็ยังได้เห็นหญิงสาวในเรือนของตนนอนนุ่งห่มไม่เรียบร้อย จึงยิ่งต้องการตัดขาดจากชีวิตทางโลกมากขึ้น
การเข้าเฝ้า พระพุทธรองค์	ยโศทะออกจากบ้านในตอนกลางคืนและว่ายน้ำข้ามฝั่งไปเข้าเฝ้าพระพุทธรองค์
การบรรลุลธรรม	พระพุทธรองค์ได้ทรงแสดงพระธรรมเทศนาประทาน ยโศทะซาบซึ้งในพระธรรมจึงได้ออกบวช และบรรลุลหัตผล
การกระทำ ในอดีต	พระพุทธรองค์ตรัสว่าเมื่อครั้งที่ยโศทะเกิดเป็นสุประภะได้กั้นฉัตรให้แก่พระปัจเจกพุทธเจ้าศิขี พระปัจเจกพุทธเจ้าได้พยากรณ์ว่าสุประภะจะได้บวชและบรรลุลความรู้แจ้งในสำนักของพระศากยมุณี สุประภะจึงได้เกิดเป็นเทวดาสุมติ และจุดมาเกิดเป็นยโศทะและบรรลุลหัตผลส่วนที่เกิดมาพร้อมกับฉัตรรัตนะ เพราะเมื่อครั้งที่เกิดเป็นยศสวโอรสของพระเจ้ากฤททิได้สร้างฉัตรรัตนะประดับเหนือพระเจดีย์ที่พระชนกสร้างเพื่อน้อมรำลึกถึงพระพุทธเจ้ากาศยปะ

เมื่อนำอวทานที่เป็นเรื่องของบุคคลสำคัญในสมัยพุทธกาลมาพิจารณา ร่วมกับพฤติกรรมหลักของเรื่องยโศทาวทานดังกล่าว จะพบว่ามีการแทนที่ด้วยตัวละครหลักชุดเดียวกัน คือนอกจากจะมีฐานะมั่งคั่งแล้ว ยังมีคุณลักษณะพิเศษที่ต่างกับคนทั่วไป เช่น ไศรณโกฏิกรรณาวทาน พระไศรณโกฏิกรรณะตอนเกิดมีแสงสว่างเหมือนนางแหวน รัตนะอยู่ที่ตั้งหูและเกิดเวลาเดียวกับหมู่ดาวศรวณะรวมตัวกัน มหาภาศยปาวทาน พระมหาภาศยปะขณะที่เกิดก็มีผ้าทิพย์สีขาวทอดมาจากต้นปีปละลาย (ต้นมะเดื่อ) จึงได้ชื่อว่าปีปละลายนะ ขณะที่ชโยติษกาวทาน ชโยติษกะนั้นนอกจากครรรภ์มารดาท่ามกลาง

เปลวไฟเพราะมารดาตายแล้วและกำลังถูกเผา เป็นต้น

ความเป็นมาของตัวละครหลักเหล่านี้ เห็นได้ว่าสร้างขึ้นให้มีลักษณะพิเศษอัศจรรย์ เพื่อยกย่องพระพุทธรองค์ให้มีความน่าศรัทธายิ่งขึ้น เพราะแม้แต่พระสาวก หรือผู้อุปถัมภ์พระพุทธรศาสนายังมีความพิเศษเช่นนี้ พระพุทธรองค์ก็ยิ่งต้องมีความพิเศษเหนือยิ่งกว่า ภาพของ พระพุทธรองค์ที่สะท้อนผ่านภาพของตัวละครหลักกลุ่มนี้ จึงมีลักษณะยิ่งใหญ่นิยมมนุษย์

ส่วนพฤติกรรมการศรัทธาพระพุทธรองค์นั้น ส่วนใหญ่เริ่มจากตัวละครหลักเมื่อชีวิตทางโลก และด้วยความศรัทธาต่อพระพุทธรองค์จึงหวังให้พระองค์เป็นที่พึ่ง ทำให้เกิดพฤติกรรมต่อมาคือการเข้าเฝ้าพระพุทธรองค์ เช่น ปุณณวทาน ปุณณะต้องพบปัญหาการแย่งชิงสมบัติระหว่างพี่น้อง จนทำให้เกิดความสลดใจ ครั้งหนึ่งได้ยินเสียงสวดสรรเสริญพระพุทธรองค์จึงซาบซึ้งและปรารถนาจะเข้าเฝ้าพระพุทธรองค์ เช่นเดียวกับเชตวันประติศรหาวทาน เพียงอนาคปิณฑะได้ยินพระนามของพระพุทธรองค์ก็ยินดีเลื่อมใสยิ่ง และปรารถนาจะได้เข้าเฝ้าพระพุทธรองค์ ทั้งนี้ ก็เป็นเพราะความผูกพันตั้งแต่อดีตชาติ เป็นต้น

ตัวละครหลักชุดนี้เมื่อได้เข้าเฝ้าพระพุทธรองค์ตามความศรัทธาปรารถนาแล้ว ครั้นได้ฟังพระธรรมเทศนาก็จะบรรลุธรรม ถ้าเป็นผู้ที่ออกบวชก็จะได้อรหัตผลทันที ส่วนผู้ที่ไม่ได้ออกบวชก็มีดวงตาเห็นธรรม ซึ่งพระพุทธรองค์ทรงอธิบายให้ภิกษุฟังว่าเป็นเพราะการทำความดีในอดีตชาติ ดังพระโศรณโกฏิวิญญะ เคยเป็นชายยากไร้แต่ได้บุญผ้าอาสนะบนพื้นดินเพื่อถวายภัตตาหารแด่พระพุทธรเจ้าวิปัสยิ จึงทำให้พระบาทมีโลมาทอง มีผ้าทิพย์รองพระบาท และได้บรรลุอรหัตผล ส่วนหิรัณยปาณิอดีตเคยวางเหรียญ 2 เหรียญเป็นเครื่องบูชาพระสวรูปของพระพุทธรเจ้ากาศยปะ มือทั้ง 2 ข้าง จึงมีเหรียญทองไหลออกมา และได้บรรลุธรรม เป็นต้น การอธิบายเรื่องการทำในอดีตนี้นับว่าเป็นการอธิบายเรื่องการทำที่ท่าอย่างไรก็ได้เช่นนั้นอย่างตรงไปตรงมา

การดำเนินเรื่องของอวทานที่มีกลุ่มตัวละครหลักเป็นบุคคลสำคัญในสมัยพุทธกาลนี้ จะเห็นได้ว่ามีพฤติกรรมต่อเนื่องกันเป็นลำดับครบทุกพฤติกรรม บางพฤติกรรมอาจมีรายละเอียดที่ต่างกัน แต่พฤติกรรมที่ตรงกันทุกเรื่องคือการได้เข้าเฝ้าพระพุทธรองค์แล้วได้ฟังพระธรรมเทศนาจนได้บรรลุธรรม ซึ่งถือเป็นหัวใจหลักของ

โครงเรื่องแบบนี้

ส่วนอวทานเรื่องของผู้ศรัทธาทั่วไป มี 18 เรื่อง โครงเรื่องอวทานลักษณะนี้มีทั้งเรื่องที่มีการกระทำในอดีต และการจะได้รับสิ่งดีในอนาคต ต่างกับอวทานที่มีตัวละครหลักเป็นบุคคลสำคัญสมัยพุทธกาลที่จะมีเฉพาะการกระทำในอดีตเท่านั้น

อวทานเรื่องของผู้มีศรัทธาทั่วไปที่มีพฤติกรรมเกี่ยวกับการกระทำในอดีต มี 13 เรื่อง อวทานลักษณะนี้มีลำดับพฤติกรรมหลักเช่นเดียวกับเรื่องของบุคคลสำคัญในสมัยพุทธกาลเพียงแต่ในส่วนของความเป็นมาของตัวละครหลักจะสั้นกระชับ และมีตัวละครหลักที่มีคุณลักษณะพิเศษน้อย มีเพียงเรื่องเดียวคือยโศมิตราวทานที่ตัวละครหลักจะมีน้ำไหลรินที่พื้นหน้าจนไม่เคยกระหายน้ำ ทั้งนี้พบว่า ชุดตัวละครหลักในกลุ่มเรื่องนี้ ตัวละครจะมีฐานะหลากหลายทั้งมนุษย์ และเทพ เพื่อแสดงให้เห็นว่าชนทุกหมู่เหล่าต่างได้รับพระกรุณาจากพระพุทธองค์อย่างเสมอภาคกัน เพราะเมื่อพวกเขาบังเกิดความศรัทธาและได้เข้าเฝ้าพระพุทธองค์แล้ว ล้วนได้รับสิ่งดี ๆ ในชีวิต อาจเป็นการบรรลุธรรม เช่น สังขวัชิตดาวทาน เมื่อพระสังขวัชิตะได้ฟังพระธรรมเทศนาก็บรรลุอรหัตผล หรือแม้เพียงได้เห็นพระพุทธองค์ ความทุกข์ก็จะหมดสิ้นไปในทันที เช่น ศักกรยวนาวทาน พระอินทร์ซึ่งวิตกกับการเสื่อมจากความเป็นเทพเพราะใกล้จุติ ครั้นได้เข้าเฝ้าพระพุทธองค์ ความปิติก็เกิดขึ้น ลักษณะความเป็นเทพก็กลับมาดังเดิมเป็นต้น

พฤติกรรมการศรัทธาพระพุทธองค์และการได้เข้าเฝ้าพระพุทธองค์ที่กล่าวได้ว่าจะต้องปรากฏคู่กันในอวทาน เพราะมีความหมายสำคัญต่อมากกว่าตัวละครหลักต้องได้บรรลุธรรม หรือได้รับสิ่งดี ๆ แม้แต่เรื่องที่ตัวละครหลักอยู่ไกลไม่อาจมาเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ได้ ก็ยังมีพฤติกรรมการได้เข้าเฝ้าพระพุทธองค์ ดังเรื่องสุมาคชาวทาน สุมาคาริธตาของอนาถปิณฑะซึ่งแต่งงานไปอยู่ต่างเมือง แต่ด้วยความศรัทธาและต้องการให้แม่สามีมีศรัทธาพระพุทธองค์แทนนักบวชในชนที่นางเห็นว่าไม่อาจเทียบพระพุทธองค์ได้ นางจึงได้ตั้งกระแสดิจตส่งไปยังพระพุทธองค์ขอให้เสด็จมา พระพุทธองค์เสด็จมาทางห้องฟ้าพร้อมกับเหล่าสาวกที่น่าเลื่อมใส เพียงทุกคนได้เห็นภาพดังกล่าวจิตใจก็ปราศจากความมัวหมอง พฤติกรรมการได้เข้าเฝ้าพระพุทธองค์จึงเป็นหัวใจของโครงเรื่องที่ทำให้เหตุการณ์ในเรื่องเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีในท้ายที่สุด ส่วนพฤติกรรมเกี่ยวกับการกระทำในอดีต จะเป็นการอธิบายอย่างตรงไปมาว่าเมื่อเคยทำสิ่งใดไว้ ก็

ได้รับผลเช่นนั้น เช่น กบิลาวทาน บัณฑิตตะเคยเกิดเป็นชายยากจนแต่ได้ถวายภัตตาหารแด่พระพุทธเจ้ากาศยไปด้วยความศรัทธายิ่ง ในครั้งนั้นเขาจึงมีฐานะร่ำรวยขึ้น แต่เขาก็ยังได้ถวายภัตตาหารอย่างต่อเนื่อง จึงทำให้เขาได้เกิดมาเป็นบัณฑิตผู้มีมั่งคั่งและบรรลุมรรคผล เป็นต้น

ส่วนอวทานที่ตัวละครหลักเป็นผู้มีศรัทธาทัวไปแต่มีพฤติกรรมสุดท้ายเป็นการจะได้รับสิ่งดีในอนาคต หรือเรื่องที่มีพยากรณ์ มี 4 เรื่อง มีลำดับพฤติกรรมหลักเช่นเดียวกับอวทานที่ตัวละครหลักเป็นผู้มีศรัทธาทัวไปซึ่งมีการกระทำในอดีตเพียงแต่พฤติกรรมหลักการบรรลุมรรค และการกระทำในอดีตจะแทนที่ด้วยพฤติกรรม การได้รับสิ่งดี และการจะได้รับสิ่งดีในอนาคตตามลำดับ ทั้งนี้อวทานที่มีพยากรณ์ทัวไปเมื่อตัวละครหลักแสดงความศรัทธาต่อพระพุทธองค์ พระพุทธองค์จะทรงมีพยากรณ์แก่พวกเขาว่าจะได้เป็นพระพุทธเจ้า หรือพระปัจเจกพุทธเจ้าในอนาคต แต่อวทานที่มีพยากรณ์นี้ มีความน่าสนใจคือ ผู้รับไม่ได้เป็นตัวละครหลัก ดังเรื่อง สตุบาวทาน ตัวละครหลักคือพระอินทร์ หากทรงพยากรณ์ว่าสิ่งดีที่จะเกิดขึ้นนั้นจะเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมคือพระเจ้ามีสินทระจะทรงสร้างสตุบเพิ่มขึ้นจากที่พระอินทร์ทรงสร้างถวายแด่พระองค์ หรือเรื่องมธุรสรวาทาน ตัวละครหลักคือมธุรสระซึ่งได้มรรคผลแล้ว สุริระบิดาของมธุรสระได้เข้าเฝ้าถวายดอกบัวเป็นพุทธบูชา พระพุทธองค์ตรัสว่าด้วยผลบุญนี้ สุริระจะได้เป็นปัทมตระผู้มีดอกบัวเบ่งบานรองรับทุกอย่างก้าว และจะได้บรรลุมรรคผลโพธิญาณ

ขณะที่เรื่องเหตุตมมาทานต่างกับเรื่องอื่น เพราะพระพุทธองค์ไม่ได้มีบทบาทในเรื่อง แต่เป็นเรื่องที่พระพุทธองค์ทรงชี้แนะว่าการสะสมทรัพย์เป็นสิ่งไม่มีความจำเป็น การถวายทรัพย์แด่พระอรหันต์ย่อมได้รับผลดีกว่า พระพุทธองค์จึงทรงเล่าเรื่องของปุณยเสนะเพื่อแสดงให้เห็นว่าการศรัทธาแม้เพียงแต่พระอรหันต์สาวกก็ทำให้ได้รับผลดีแล้ว เรื่องนี้จึงใช้พระเหตุตมมาเป็นตัวแทนให้ตัวละครหลักได้แสดงความศรัทธาเสมือนได้กระทำต่อพระพุทธองค์ โดยในตอนท้ายพระเหตุตมจะได้มีพยากรณ์แก่ปุณยเสนะว่าจะได้บรรลุมรรคผลโพธิญาณที่โคณฑันจันท์ และได้ชื่อว่าจันทศรี

การพยากรณ์ที่เป็นพฤติกรรมการจะได้รับสิ่งดีในอนาคตในอวทานของอวทาน-กัลปสตาที่มีความแตกต่างกับอวทานที่มีพยากรณ์ทัวไปนี้ เห็นได้ว่าการเกะเมนทระไม่ได้ยึดรูปแบบตามอย่างอวทานที่มีพยากรณ์ที่เรียบเรียงขึ้นก่อน แต่ได้รับ

ไปตามความเหมาะสมของเหตุการณ์ในเรื่อง โดยมีเจตนาทำให้พระพุทธรองค์มีความน่าศรัทธามากขึ้น ดังเรื่องเหตุตุตตมาวทาน ภาพของพระเหตุตุตตมะที่นำเลื่อมใสศรัทธา และสามารถปลดเปลื้องทุกข์ของคนทั้งหลายได้นั้น ทำให้เห็นว่าแม้เพียงพระสาวกก็ยังมีความกรุณาและช่วยคนให้พ้นทุกข์ได้เพียงนี้ พระพุทธรองค์ผู้ทรงเป็นพระศาสดาก็น่าจะมีพระกรุณาที่ยิ่งใหญ่กว่าหลายเท่า

รายละเอียดในแต่ละพฤติกรรมของอวทานที่มีชุดตัวละครเป็นผู้มีศรัทธาพระพุทธรองค์นี้แม้จะมีความแตกต่างกันไป แต่สิ่งที่ตรงกัน และนับเป็นหัวใจหลักของโครงเรื่องคือ ตัวละครหลักมีความศรัทธาพระพุทธรองค์เพราะได้ยินพระกิตติศัพท์ของพระองค์ หรือเมื่อได้เห็นพระพุทธรองค์ก็บังเกิดความศรัทธาขึ้นทันที และทำให้ปรารถนาเข้าเฝ้าพระพุทธรองค์ ทั้งนี้ พระพุทธรองค์ทรงเป็นผู้สนับสนุนตัวละครหลักให้ได้มีชีวิตเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น

1.1.2 โครงเรื่องที่ตัวละครหลักเปลี่ยนมาศรัทธาพระพุทธรองค์ คือเรื่องที่ตัวละครหลักไม่ได้แสดงความศรัทธาพระพุทธรองค์ตั้งแต่แรก หรือเรื่องที่ตัวละครหลักประพฤติตนไม่เหมาะสม หากเมื่อได้รับความช่วยเหลือจากพระพุทธรองค์ หรือได้ฟังพระธรรมเทศนาก็บังเกิดความศรัทธา โครงเรื่องของอวทานลักษณะนี้ มี 8 เรื่อง อวทานที่มีโครงเรื่องแบบนี้ มีพฤติกรรมหลักตรงกัน 4 พฤติกรรม ได้แก่ ก. การกระทำที่ไม่เหมาะสม ข. การได้รับความช่วยเหลือจากพระพุทธรองค์ ค. การเกิดความศรัทธา ง. การกระทำในอดีต เพื่อให้เห็นลักษณะโครงเรื่องแบบนี้ จึงจะเสนอเรื่องหารีติกาวานเป็นตัวอย่าง ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 3 โครงเรื่องที่ตัวละครหลักเปลี่ยนมาศรัทธาพระพุทธรองค์

พฤติกรรมหลัก	เหตุการณ์
การกระทำที่ไม่เหมาะสม	นางยักษ์หารีติกาได้ลักตัวทารกแรกเกิดในหมู่บ้านแห่งหนึ่งในเมืองราชคฤห์ทุกวัน

ตารางที่ 3 (ต่อ)

พฤติกรรมหลัก	เหตุการณ์
การได้รับความช่วยเหลือจากพระพุทธรองค์	พระเจ้าพิมพิสารเสด็จไปขอประทานความช่วยเหลือจากพระพุทธรองค์ พระพุทธรองค์จึงเสด็จไปที่อยู่ของนางยักษ์หาริติกา และทรงอุ้มปรียงกระ บุตรของนางยักษ์หาริติกากลับมา เมื่อนางยักษ์หาริติกามาตามปรียงกระ พระพุทธรองค์จึงทรงเทศนาให้เห็นถึงความทุกข์ของผู้ต้องสูญเสียชีวิต
การเกิดความศรัทธา	นางยักษ์หาริติการซาบซึ้งในพระธรรมจึงเกิดความเลื่อมใส และได้หันมาปฏิบัติตนตามคำสอนของพระพุทธรองค์
การกระทำในอดีต	พระพุทธรองค์ตรัสเล่าว่าเมื่ออดีตนางยักษ์หาริติกาเคยเกิดเป็นหญิงเลี้ยงโคแต่ได้หลงไปกับสิ่งชั่ววุ่นในเมืองขณะที่นำเนยไปขาย แต่เมื่อนางพบพระปัจเจกพุทธเจ้า นางได้ถวายมะม่วง 500 ผล จึงทำให้นางได้เกิดในตระกูลยักษ์ที่มั่งคั่ง มีบุตร 500 คน และได้เข้าใจพระธรรม

โครงเรื่องของอวทานแบบนี้ อาจมีรายละเอียดแต่ละพฤติกรรมต่างกันออกไป เรื่องที่มีพฤติกรรมน่าสนใจคือ นันโทปนันทาทาน เพราะในเบื้องต้นพระพุทธรองค์ไม่ได้ทรงช่วยเหลือด้วยพระองค์เอง แต่ทรงช่วยเหลือด้วยการประทานอนุญาตให้พระเมทคัลยายนะไปทรมานพญานาคนั้นทะและพญานาคอุปนันทะ² ให้ละทิฐิ ก่อนที่จะทรงใช้พระธรรมขัดเกลาลจริต ทั้งนี้เพราะทรงพิจารณาแล้วว่า พญานาคทั้งสองมีฤทธิ์มาก แม้พระองค์จะทรงมีฤทธิ์มากกว่า และทรงสามารถปราบพญานาคทั้งสองได้ แต่ไม่ทรงกระทำ หากทรงเปิดโอกาสให้พระสาวกได้แสดงความจำนง ในการนี้ ทรงเลือกพระเมทคัลยายนะผู้มีฤทธิ์มากเป็นผู้ปราบนาค เหตุการณ์ในเรื่องนี้จึงเป็นการสรรเสริญพระพุทธรองค์ทั้งในฐานะ “ครู” ผู้เปิดโอกาสให้ศิษย์ได้แสดงความสามารถ และ

²ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. จิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยาได้ให้ความเห็นเพิ่มเติมว่า เรื่องเกี่ยวกับนันโทปนันทนาคในบาลีสถาว่าเป็นพญานาคตัวเดียวนั้น อาจเป็นเพราะบาลีรับนิทานสันสกฤตไป แต่ด้วยบาลีไม่มีสระ เอา คำว่า นันโทปนันทา ที่หมายถึงนาค 2 ตัว คือนาคชื่อนันทะ และนาคชื่ออุปนันทะในสันสกฤต จึงเป็น นันโทปนันท ในบาลีที่หมายถึงนาคชื่อนันโทปนันทตัวเดียว

ในฐานะที่ทรงอยู่เหนือผู้อื่นทั้งปวง เพราะพญานาคผู้มีฤทธิ์มากที่สุดก็ผู้ใดก็เอาชนะได้ยาก แต่ต้องพ่ายแพ้เพียงฤทธิ์ของพระสาวกแห่งพระพุทธองค์เท่านั้น

ส่วนเรื่องอื่นๆ พระพุทธองค์ทรงช่วยเหลือตั้งแต่เบื้องต้นด้วยพระองค์เอง ไม่ว่าผู้นั้นจะอยู่ในฐานะใดก็ตาม แสดงให้เห็นว่าพระพุทธองค์มีพระกรุณาต่อชนทุกหมู่เหล่า ชุดตัวละครหลักในโครงเรื่องประเภทนี้ จึงมีฐานะหลากหลาย ทั้งพระราชา และคนทั่วไป ทั้งที่ทรงรู้จักคุ้นเคยและไม่เคยทรงรู้จักมาก่อน เช่น พระชนก ในปิตาปุตรสมათานที่ทรงปฏิเสธพระธรรม ด้วยปรารถนาให้พระพุทธองค์กลับมาใช้ชีวิตทางโลก แต่เมื่อทอดพระเนตรเห็นวิมานที่เทวดาเนรมิตขึ้น และเหล่าเทวดาที่แวดล้อมพระพุทธองค์ ก็ทรงศรัทธาและน้อมรับพระธรรมในที่สุด หรือนักบวชนิครนถ์ ในปราติหารยวาทานที่ทำทายอำนาจปาฏิหาริย์ของพระพุทธองค์ แต่เพียงพระพุทธองค์ปรากฏพระองค์โดยยังไม่ทรงกระทำสิ่งใด ปาฏิหาริย์ต่างๆ ก็เกิดขึ้น ได้แก่ แสงสว่าง ดอกบัวที่ผุดขึ้นจากพื้น แสดงให้เห็นว่าพระพุทธองค์มีพระกรุณายิ่ง เพราะเพียงปรากฏพระองค์เท่านั้น ก็ทำให้ทุกสรรพสิ่งสดใส เบิกบาน โดยเฉพาะคนที่มึนจิตใจขุ่นมัว เป็นต้น

ตัวละครที่ต่างฐานะกันเหล่านี้ ทำให้เห็นได้ว่า ผู้ใดก็ตามที่หลงดำเนินชีวิตในทางที่ผิดแล้ว พระพุทธองค์ก็ทรงพร้อมช่วยเหลือทั้งสิ้น แต่ด้วยกลุ่มคนเหล่านี้ล้วนมีมิจฉาทิฐิ การจะโน้มนำให้รับพระธรรมจึงยากกว่าผู้ที่ศรัทธาพระองค์ตั้งแต่เบื้องต้น วิธีการที่ทรงเลือกใช้คือ การใช้ปาฏิหาริย์หรือฤทธิ์โน้มนำให้เกิดความศรัทธาก่อน แล้วจึงใช้พระธรรมขัดเกลาคจิตใจ การใช้ปาฏิหาริย์หรือฤทธิ์นี้ จึงเป็นการแสดงให้เห็นว่าการสร้างความศรัทธาที่ตัวบุคคลคือพระพุทธองค์ก่อน จะช่วยทำให้พระธรรมที่พระองค์ตรัสได้รับความศรัทธาตามได้ง่าย โครงเรื่องประเภทนี้ พฤติกรรมการได้รับความช่วยเหลือจากพระพุทธองค์ จึงเน้นเรื่องที่พระพุทธองค์ทรงมีปาฏิหาริย์มาก แม้จะเป็นสิ่งที่พระองค์ไม่โปรดจะแสดง แต่ด้วยพระกรุณาที่มีต่อชนทุกหมู่เหล่า จึงทรงยอมใช้วิธีการที่ไม่โปรด แต่สามารถช่วยขัดเกลาคจิตใจคนที่หลงผิดได้ ทั้งนี้ ก็เพื่อสรรเสริญพระพุทธองค์ที่มีพระมหากรุณาต่อสรรพสัตว์เพื่อหวังผลให้ผู้ฟังเกิดความศรัทธา หรือเปลี่ยนมาศรัทธาพระพุทธองค์ และน้อมรับพระธรรมได้ง่ายขึ้นเช่นเดียวกับตัวละครหลักชุดนี้

1.2 โครงเรื่องที่ดำเนินเรื่องหลังสมัยพุทธกาล คืออวทานที่มีเหตุการณ์เกิดขึ้นหลังสมัยพุทธกาล มี 9 เรื่อง อวทานที่มีโครงเรื่องแบบนี้จะไม่มีพระพุทธองค์เป็นผู้สนับสนุนตัวละครหลักให้ผ่านพ้นอุปสรรคปัญหาต่างๆ แต่ด้วยการศรัทธาพระพุทธองค์

ผ่านการเรียนรู้พระพุทธธรรม หรือการน้อมจิตรำลึกถึงพระพุทธองค์ ก็ช่วยให้ผ่านพ้นอุปสรรคไปได้ อวทานเหล่านี้แม้จะมีพฤติกรรมที่เกิดร่วมด้วยต่างกันไป แต่จะมีพฤติกรรมหลักที่เป็นหัวใจสำคัญของโครงเรื่องตรงกัน 2 พฤติกรรม คือ ก. การศรัทธาพระพุทธองค์/การยึดมั่นในพระพุทธธรรม ข. การได้รับสิ่งดี

พฤติกรรม ก. ที่มีทั้งการศรัทธาพระพุทธองค์ และการยึดมั่นในพระพุทธธรรมนั้น หมายถึง บางเรื่องตัวละครหลักอาจมีพฤติกรรมการศรัทธาพระพุทธองค์ แต่บางเรื่องอาจเป็นการแสดงความศรัทธาพระพุทธองค์ผ่านพุทธธรรม และเพื่อให้เห็นลักษณะโครงเรื่องได้ชัดเจนขึ้น จึงจะขอยกตัวอย่างเรื่องนาคเปรชฌาวทาน ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4 โครงเรื่องที่ตัวละครหลักแสดงความศรัทธาพระพุทธองค์

พฤติกรรมหลัก	เหตุการณ์
การศรัทธาพระพุทธองค์	พระเจ้าอโศกกลุ่มพระทัยที่ไม่อาจทรงแก้ปัญหาที่พ่อค้าถูกบรรดานาคปล้นเรือสินค้าได้ เทวดามาแนะนำให้ทรงบูชาพระสาทิสลักษณ์ของพระพุทธองค์ พระเจ้าอโศกจึงน้อมจิตบูชาพระสาทิสลักษณ์ของพระพุทธองค์
การได้รับสิ่งดี	พระเจ้าอโศกทรงส่งสาส์นไปถึงพวคนาคให้คืนสินค้าอีกครั้ง ครั้นนี้ นาคคืนให้อย่างดี

ผลของการบูชาพระสาทิสลักษณ์ของพระพุทธองค์ดังกล่าว ทำให้พระเจ้าอโศกทรงทิวความศรัทธาพระพุทธองค์มากยิ่งขึ้น แต่ด้วยไม่อาจจะเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ได้ จึงทรงแสวงหาผู้สืบทอดพระธรรมของพระพุทธองค์ จนมีผู้ถวายคำแนะนำว่าพระอุปคุปตะที่เป็นภิกษุสำเร็จญาณขั้นสูงเป็นผู้รู้ธรรมยอดเยี่ยม พระเจ้าอโศกจึงได้ทรงเรียนธรรมะกับพระอุปคุปตะตั้งแต่นั้นมา เรื่องราวของพระเจ้าอโศกทรงศรัทธาต่อพระพุทธองค์นี้ เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าการศรัทธาพระพุทธองค์แล้วได้รับผลดีนั้น ไม่ได้มีเฉพาะเมื่อแสดงความศรัทธาต่อเบื้องพระพักตร์ของพระพุทธองค์เท่านั้น แต่การน้อมจิตรำลึกถึงพระพุทธองค์ด้วยความศรัทธาอย่างแท้จริง พระพุทธคุณนั้นก็แผ่มาถึง

ได้ตั้งเช่นที่พระเจ้าอโศกทรงได้รับ

อวทานที่ดำเนินเรื่องหลังสมัยพุทธกาลนี้ แม้จะไม่มีพระพุทธองค์เป็นผู้ทรงสนับสนุนตัวละครหลักดังอวทานที่มีเหตุการณ์เกิดขึ้นในสมัยพุทธกาล แต่เรื่องเหล่านี้ก็แสดงให้เห็นว่าพระพุทธองค์เป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่หาที่สุดไม่ได้ เพราะแม้พระพุทธองค์จะเสด็จปรินิพพานไปแล้ว พระพุทธองค์ก็ยังแผ่มาถึงผู้ที่ศรัทธาต่อพระองค์อย่างไม่เสื่อมคลาย พุทธกรรมการศรัทธา พระพุทธองค์จึงยังเป็นพุทธุกรรมสำคัญของโครงเรื่องที่ดำเนินเรื่องหลังสมัยพุทธกาล แสดงให้เห็นว่าพระพุทธองค์มีความสำคัญเหนือกว่าพระธรรม เพราะแม้แต่ตัวละครหลักที่บรรลุธรรมขั้นสูงแล้ว ก็ยังปรารถนาที่จะได้เห็นพระพุทธองค์ ดังในอุปกูปดาวทาน พระอุปกูปตะได้ขอให้มารแปลงร่างเป็นพระพุทธองค์ เพราะคิดว่าตนได้เข้าใจพระธรรมแล้ว แต่ก็ยังไม่อาจทำให้ปิดเทากับการได้เห็นพระพุทธองค์เพียงครั้งหนึ่ง การศรัทธาพระพุทธองค์นี้จึงเน้นที่ตัวพระพุทธองค์มากกว่าพระธรรม โดยแสดงให้เห็นว่าการศรัทธาพระพุทธองค์จะได้รับพระมหากรุณาอันเป็นพระพุทธคุณที่แผ่มาถึงได้โดยไม่มีเงื่อนไขของเวลาเป็นตัวขัดคั้น

2. โครงเรื่องที่เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ไม่ดี คือโครงเรื่องที่มีเหตุการณ์ในตอนจบเรื่องเป็นเหตุการณ์ที่เป็นไปในทางร้าย ซึ่งต่างกับเรื่องที่มีโครงเรื่องเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี ที่อาจเริ่มต้นในทางร้ายแต่จบด้วยเหตุการณ์ที่ดีเสมอ โครงเรื่องของอวทานแบบนี้ มีเพียง 1 เรื่อง ได้แก่ วิรุฒกาวทาน ดังที่มีเหตุการณ์ที่เป็นโครงเรื่องดังนี้

ก. พระเจ้าประเสนชิตได้อภิเษกสมรสกับนางทาสมาลิกาโดยเข้าใจว่านางเป็นสาวกยวงศ์

ข. พระนางมาลิกามีโอรสชื่อวิรุฒกะ เมื่อทรงเจริญวัยก็เสด็จไปยังเมืองของพระชนนี

ค. เหล่าเจ้าชายสาวกยวงศ์ทรงพากันดูหมิ่นพระโอรสวิรุฒกะว่าเป็นลูกนางทาสของตน

ง. พระโอรสวิรุฒกะทรงอับอายมากจึงทรงรอวันที่จะแก้แค้นสาวกยวงศ์

จ. พระโอรสวิรุฒกะทรงสบโอกาสได้แย่งชิงราชสมบัติของพระชนก

ฉ. พระเจ้าวิรุฒกะทรงยกทัพไปโจมตีเมืองกบิลพัสดุ์

ช. พระพุทธองค์ทรงมาทักทานไว้ก่อนที่พระเจ้าวิรุฒกะจะถึงเมืองกบิลพัสดุ์

ข. ทูกขมาตฤกะพระสหายที่เป็นสหชาติอุยงพระเจ้าวิรูปกะให้ยกทัพไปโจมตีอีกครั้ง

ฉ. ครั้งนี้พระเจ้าวิรูปกะทรงยกทัพไปโจมตีเมืองกบิลพัสดุ์จนเหล่าศากยวงศ์วินาศ

ญ. พระพุทธองค์ตรัสว่าเป็นผลกรรมของศากยวงศ์ที่เคยทำไว้กับพระเจ้าวิรูปกะและทูกขมาตฤกะ แต่สิ่งที่ทั้งสองทำกับศากยวงศ์ก็จะส่งผลให้ถูกไฟในรอกอเวจีแผดเผาภายใน 7 วัน

ฎ. ทั้งสองทราบบุพพวณะดังกล่าวจึงซ่อนตัวในสระน้ำ แต่วันที่ 7 ออกมาจากที่ซ่อนตัวก็ถูกแสงสะท้อนของแก้วสุรยگانตะแผดเผาจนตายไม่ต่างกับถูกไฟนรกเผา

เรื่องวิรูปกาวทาน จึงเป็นอวทานที่ชี้ให้เห็นถึงผลของการกระทำในด้านไม่ดีจะมีผลผูกพันกันเป็นดังลูกโซ่ ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่าเพราะศากยวงศ์เคยทำร้ายวิรูปกะในอดีตชาติ วิรูปกะจึงได้กลับมาทำร้ายศากยวงศ์กลับคืน แต่วิรูปกะก็ต้องได้รับผลของการตัดขาดจากการจองเวรไม่ได้

เมื่อพิจารณาโครงเรื่องของอวทานทั้ง 50 เรื่องแล้ว สิ่งที่พบคือการเน้นพฤติกรรม การศรัทธาพระพุทธองค์ เพราะหากผู้ใดศรัทธาเลื่อมใสหรือเปลี่ยนมาศรัทธาพระพุทธองค์ ก็จะได้รับผลดีเสมอ ส่วนผู้ที่ไม่ศรัทธาพระพุทธองค์ก็จะได้รับผลร้ายเช่นเดียวกัน ลักษณะโครงเรื่องที่เน้นพฤติกรรมหลักการศรัทธาพระพุทธองค์เช่นนี้ เห็นได้ว่าตัวละครหลักส่วนใหญ่ไม่ได้แสดงความศรัทธาที่การทำความดี เพราะเชื่อว่าการมุ่งมั่นทำความดีด้านต่าง ๆ จะเป็นสิ่งที่นำพาไปสู่พระโพธิญาณ ดังตัวละครหลักที่เป็นพระโพธิสัตว์ในเรื่องชาดก แต่เป็นความศรัทธาที่แสดงออกด้วยการสักการบูชาบุคคลคือพระพุทธองค์ ซึ่งจะทรงช่วยขจัดบิดเป่าความทุกข์ให้หมดไป และนำพาไปสู่ความหลุดพ้นได้ ดังที่ตัวละครหลักในอวทานศรัทธาเลื่อมใสพระพุทธองค์ล้วนได้รับสิ่งดี ๆ หรือบรรลุนิพพานชั้นต่าง ๆ ได้ ในเวลาไม่นานนัก

อวทานในอวทาน—กัลปลดตาเป็นอวทานที่เรียบเรียงขึ้นในระยะเวลาที่ห่างจากอวทานในคัมภีร์รวมอวทาน อันได้แก่ อวทานศตตะ ทิวยาวทาน ซึ่งเป็นวรรณคดีรวมอวทานยุคแรก แม้จะเห็นถึงลักษณะเฉพาะบางประการที่เกะเขม่นทะสร้างสรรคขึ้นใหม่ แต่สิ่งที่ยังคงรักษาไว้ตามอย่างอวทานที่เรียบเรียงขึ้นก่อนหน้านั้น คือการเน้นเรื่องความศรัทธาที่มีต่อพระพุทธองค์ แสดงให้เห็นว่าพฤติกรรมการศรัทธาพระพุทธองค์เป็น

ลักษณะสำคัญของเรื่องอวทาน ความศรัทธาที่เป็นไปเช่นเดียวกับความภักดีต่อเทพเจ้านี้ เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกษเมนทระซึ่งนับถือไวษณพนิกายเรียบเรียงเรื่องอวทาน—กัลปลดตาที่เป็นวรรณคดีพุทธศาสนาขึ้น ทั้งนี้เพราะเกษเมนทระน่าจะเกิดความศรัทธาต่อพระจริยาของพระพุทธรองค์ ดังที่ได้กล่าวถึงพระพุทธรองค์ในจารุจรรยาว่า “ผู้กล้าหาญควรช่วยเหลือผู้อื่นอันเป็นแก่นสารของวงจรชีวิต พระผู้มีพระภาค พระพุทธเจ้าได้ตั้งใจมั่นในอันที่จะช่วยสรรพสัตว์” (ปราณี พาพานิช, ผู้แปล 2530 : 156) กอปรกับความเชื่อว่าพระพุทธรองค์ทรงเป็นอวตารหนึ่งของพระวิษณุซึ่งได้เรียบเรียงเรื่องทศาวตารจริต ซึ่งรวมอวตารของพระวิษณุไว้ 10 ปาง และปางหนึ่งนั้นคือการอวตารมาเป็นพระพุทธรองค์ การเน้นเรื่องความศรัทธาที่เกิดจากความภักดีพระพุทธรองค์ในอวทานนี้ จึงสอดคล้องกับความศรัทธาของเกษเมนทระที่มีต่อพระจริยาของพระพุทธรองค์ และความเชื่อของเขาซึ่งนับถือไวษณพนิกายที่เน้นการภักดีต่อพระวิษณุได้อย่างดี

อวทานเป็นเรื่องที่แสดงให้เห็นว่าการศรัทธาต่อพระพุทธรองค์ก็สามารถเข้าถึงการหลุดพ้นได้ ทำให้เห็นอวทานนั้น แม้จะเป็นเรื่องที่ได้รับอิทธิพลรูปแบบการเล่าเรื่องมาจากชาดก แต่ก็ได้มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงการเล่าเรื่องใหม่ จากชาดกที่เป็นเรื่องการทำความดีเพื่อไปสู่ความหลุดพ้นที่ต้องใช้ความพยายามอย่างยิ่ง มาเป็นอวทานที่เป็นเรื่องการทำความดีในระดับที่ง่ายขึ้น คือเริ่มต้นที่มีความศรัทธาพระพุทธรองค์ การรวมเรื่องชาดกมาไว้ในอวทาน จึงยังคงเห็นว่าทั้งชาดกและอวทานมีความแตกต่างกันไม่สามารถหลอมรวมเป็นเรื่องประเภทเดียวกันได้ เพราะยังคงสะท้อนถึงความคิดในด้านการใช้เรื่องเล่าเพื่อสร้างความศรัทธาให้เกิดแก่ผู้นับถือพุทธศาสนาว่ามีความแตกต่างกัน เพราะขณะที่ชาดกที่เป็นของพุทธศาสนาดั้งเดิมนั้น เน้นการทำความดีที่ก่อประโยชน์แก่ผู้อื่นเพื่อให้ไปถึงความหลุดพ้น แต่อวทานที่เป็นของสรวาสดีวาทที่แยกจากเถรวาทนี้ เน้นการศรัทธาพระพุทธรองค์ที่จะช่วยนำพาไปสู่ความหลุดพ้นได้ ซึ่งใกล้เคียงกับ “ภักดี” ของมหายาน

การเปลี่ยนแปลงเรื่องการสร้างศรัทธาให้คนทำความดีจากทำความดีด้วยความมุ่งมั่นพยายามอย่างหนักในชาดก เป็นการทำความดีที่ทำได้ง่ายขึ้น คือการยึดมั่นเลื่อมใสพระพุทธรองค์นี้ เห็นได้ว่านอกจากพุทธศาสนาจะได้รับอิทธิพลเรื่องภักดีจากฮินดูแล้ว ยังเป็นการพัฒนาคลี่คลายภายในพุทธศาสนาเอง เพื่อบริการทำความดีเพื่อการหลุดพ้นแบบเดิมอย่างเถรวาทนั้น คนทั่วไปปฏิบัติตามได้ยาก แต่การทำความดีด้วยการ

เริ่มต้นยึดมั่นในตัวบุคคลตามแนวทางของสรวาสติวาทที่ภายหลังพัฒนามาเป็นมหายาน นั้น เป็นการทำความดีที่ง่ายขึ้น อวทานซึ่งเป็นวรรณคดีพุทธศาสนาที่เกิดขึ้นภายหลัง ชาติก จึงมีการปรับเปลี่ยนเรื่องราวให้เห็นว่าการทำความดีเพื่อไปสู่การหลุดพ้นนั้น ทุกคนสามารถทำได้ง่ายเพื่อชักจูงให้เลื่อมใสและหันมานับถือพุทธศาสนาแนวคิดใหม่ มากขึ้น

หนังสืออ้างอิง

ปราณี พาพานิช, ผู้แปล. "จารุจรรยา." ไทย-ภารต. 5, 22 (2 ธันวาคม 2530) : 147-157.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546.

Dutt, Nalinaksha. **Buddhism Sects in India**. Delhi : Motilal Banarsidass, 1978.

Propp, Vladimir. **Morphology of Folktale**. Translated by Laurence Scott. 15th ed. Austin : University of Texas Press, 2000.

Vaidya, P.L., ed. **Avadana-Kalpalata**. Vol. 1, 2. Darbhanga : The Mithila Institute, 1959.

Abstract

Latest News from the North – Archaeology of Lanna

From the Pleistocene Ice Age to the Lanna Period is a welcome addition to literature within the genres relating to archaeology and the history of northern Thailand. It should be noted that books of this kind are comparatively scarce and generally inaccessible within the public arena. It was thus especially pleasing that the North Archaeological Centre, who published the book, put in the effort required to help fill this gap. The work is a collection of research articles (organized into six chapters) and three additional appendices. Each of the six chapters has its own specific focus which leads to a certain lack of thematic integrity within the book. Broadly speaking, the cultural history and paleogeology of upper northern Thailand is presented, ranging (in time) from the earliest occupation of hominids to the initial urban settlements. New archaeological and geo-archaeological data, as well as reinterpretations of old data, is presented. The book is well illustrated with photos and I'd recommend it for a wide range of readers including professional archaeologists and historians, along with people generally interested in archaeology and / or ancient northern Thai history.